

PUANTILIZIM USLUBINING SHAKLLANISHI VA RIVOJI

D.B.Karshiboyeva

Stajyor o'qituvchi

K.F.Xudayberdiyeva

Guliston davlat universiteti

Rangtasvir (dastgohli) yo'nalishining 3-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19941244>

Annotatsiya: Ushbu maqola XIX asr oxirida Fransiyada impressionizmga reaksiya sifatida vujudga kelgan puantilizm (nuqtaviylik) uslubining shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini yoritadi. Shuningdek, uslubning Yevropa va jahon san'atiga ta'siri, uning zamonaviy davrdagi transformatsiyasi va qayta talqini masalalari ko'rib chiqiladi.

Tayanch so'zlar: puantilizm, neo-impressionizm, divizionizm, nuqtaviylik, optik aralashtirish, ranglar nazariyasi.

Kirish. San'at tarixida har bir yangi uslub avvalgisining davomi yoki unga qarama-qarshi yo'nalish sifatida vujudga keladi. Puantilizm (fransuzcha *point* – "nuqta" so'zidan) aynan shunday hodisa XIX asrning so'nggi choragida impressionizmning erkin, spontan uslubiga ilmiy asoslangan, intizomli va hisoblangan yondashuv sifatida tug'ilgan. Klod Mone, Kamil Pissarro va boshqa impressionistlar tabiatdagi o'zgaruvchan yorug'lik va ranglarning bir zumlik taassurotlarini tasvirlashga harakat qilishar edi. Biroq bu uslub ba'zi rassomlarning nazarida yetarlicha "ilmiy" emas, haddan tashqari subyektiv va tartibsiz tuyuldi. Aynan shu vaqtda rangshunoslik va optika sohasidagi ilmiy kashfiyotlar san'atkorlarning e'tiborini tortdi. Fransuz kimyogari Mishel Ejen Shevrelning ranglar doirasi haqidagi asarlari, shuningdek, Ogst Lyudvik Shevrel va boshqa olimlarning ranglarni idrok etish haqidagi tadqiqotlari rassomlar uchun muhim manba bo'lib xizmat qildi. Ushbu ilmiy ishlar ranglarning bir-biriga ta'siri, kontrast va uyg'unlik qonuniyatlarini ochib bergan edi. Aynan shu ilmiy asoslar negizida Puantilizm uslubi shakllana boshladi.

Puantilizm uslubining asoschilari Jorj Sora (1859-1891) va Pol Sin'yak (1863-1935) hisoblanadi. Ushbu ikki rassom 1884-yilda Parijda tanishib, birgalikda yangi badiiy uslub ustida ishlay boshladilar. Ular impressionistlarning rang va yorug'likka bo'lgan qiziqishini saqlab qolishgan, biroq uni ancha intizomli, hisob-kitobga asoslangan shaklda amalga oshirishni maqsad qilganlar. Puantilizmning asosiy g'oyasi ranglarni palitrada aralashtirmasdan, toza holatda kichik nuqtalar shaklida tuvalga qo'yish va ularni tomoshabinning ko'zida optik tarzda aralashishiga erishishdir. Misol uchun, sariq va ko'k nuqtalar yonma-yon joylashtirilsa, tomoshabin ma'lum masofadan yashil rangni idrok etadi. Bu prinsip "optik aralashtirish" yoki "vizual sintez" deb nomlanadi. Sora va Sin'yakning ta'kidlashicha, bunday usul palitrada bo'yoqlarni fizik aralashtirishga nisbatan yorqinroq, toza va jonli ranglarga erishish imkonini beradi. 1886-yilda bo'lib o'tgan so'nggi impressionistlar ko'rgazmasida So'raning "Grand Jattadagi yakshanba kuni" asari namoyish etilgach, san'at tanqidchilari bu yangi uslubni masxara qilib "Puantilizm" (nuqtaviylik) deb atadilar. Biroq bu nom keyinchalik o'zining kamsituvchi ma'nosini yo'qotib, uslubning rasmiy nomiga aylandi. So'ra va uning izdoshlari o'zlarini "neo-impressionistlar" deb atashni afzal ko'rganlar.

Puantilizm uslubi divizionizm tushunchasi bilan chambarchas bog'liq. Divizionizm (bo'laklarga ajratish) ranglarni optik aralashtirish tamoyilining nazariy asosini ifodalasa,

Puantilizm aynan nuqtalar bilan ishlash texnikasini anglatadi. Divizionistlar Sora va Sin'yak singari ranglarni alohida nuqtalar bilan qo'llaganlar, biroq ularning qalam tusi har doim ham nuqtali bo'lmagan ba'zida kichik chiziqchalar yoki kvadrat shaklidagi izlar qo'llangan. Soraning texnikasi juda aniq va intizomli edi. U har bir nuqtaning o'lchamini butun asar hajmiga moslab hisoblab chiqqan va ranglarni ilmiy jihatdan asoslangan tartibda joylashtirgan. Sin'yak esa asta-sekin So'raning qat'iy tizimidan biroz chekinib, o'z uslubini ishlab chiqdi. Uning nuqtalari kattaroq va erkinroq bo'lib, ifoda kuchi oshgan edi. Garchi Puantilizm Fransiyada vujudga kelgan bo'lsa-da, tez orada butun Yevropaga tarqaldi. Belgiyalik rassom Teo van Risselberg 1886-yilda Soraning "Grand Jattadagi yakshanba kuni" asarini ko'rib, shu qadar ta'sirlanadiki, o'z uslubini butunlay o'zgartirib, Puantilizmga o'tadi. Uning do'sti va zamondoshi Jorj Lemmen ham xuddi shunday yo'l tutgan. Belgiyalik rassomlar Puantilizmni sanoat manzaralari va zamonaviy hayot tasvirlariga qo'llashgan. Gollandiyada Jan Toorop va Yoxan Torn Prikker kabi rassomlar Puantilizmni o'ziga xos tarzda rivojlantirishdi. Torn Prikkening asarlarida nuqtaviylik landshaftni abstrakt shakllarga yaqinlashtiruvchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Germaniyada Paul Baume, Italiyada esa "divizionismo" nomi bilan tanilgan mahalliy Puantilizm maktabi shakllandi. Qizig'i shundaki, Puantilizm nafaqat rasm san'ati, balki musiqaga ham ta'sir ko'rsatdi.

Puantilizm klassik shaklida qisqa muddat – taxminan 1890-yillarning oxirigacha faol rivojlandi. Soraning 1891-yilda 31 yoshida vafot etishi uslubning pasayishiga sabab bo'ldi. Biroq Puantilizm g'oyalari butunlay yo'qolib ketmadi – ular XX asr san'atining bir qancha yo'nalishlariga zamin yaratdi. Eng avvalo, Puantilizm fovizm va post-impressionizm kabi yo'nalishlarning shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatdi. Anri Matiss va Andre Deren kabi rassomlar dastlab Puantilizm bilan tajriba o'tkazganlar. Van Gog va Gogening ba'zi asarlarida ham puantalist ta'sir seziladi. Biroq Puantilizmning eng muhim merosi bu uning rangshenoslikka bo'lgan ilmiy yondashuvidir.

Oxirgi yillarda Puantilizm uslubiga qiziqish yangidan kuchaymoqda. Zamonaviy rassomlar bu texnikani yangicha talqin qilib, undan o'z g'oyalarini ifodalash vositasi sifatida foydalanmoqdalar. Masalan, senegallik rassom Alion Dian o'z asarlarida nuqtalar o'rniga an'anaviy Afrika yozuv belgilaridan foydalanib, tarix va xotirani hujjatlashtirishning o'ziga xos usulini yaratgan. Avstraliyalik aborijen rassom Deniel Boyd esa nuqtalarni shaffof linzalar sifatida qo'llab, kolonial tarix va idrok masalalarini tadqiq qiladi. Los-Anjeleslik rassom Gven O'Nil landshaftlarni jonli, dinamik nuqtalar yordamida tasvirlab, atrof-muhitning go'zalligi va nozikligiga e'tibor qaratadi. Janubiy koreyalik rassom Ilxva Kim esa Puantilizmni uch o'lchamli makonga ko'tarib, qog'ozdan yasalgan minglab "urug'lar" bilan devoriy installyatsiyalar yaratadi. Ushbu misollar shuni ko'rsatadiki, Puantilizm uslubi o'zining asl shaklida qanchalik qisqa muddat yashagan bo'lsa-da, uning g'oyalari va prinsiplari hozirgi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan. Zamonaviy rassomlar bu uslubni qayta kashf etib, uni yangi mazmun bilan boyitmoqdalar.

Xulosa qilib aytganda, Puantilizm uslubi XIX asr oxirida impressionizmning empirik realizmiga ilmiy asoslangan muqobil sifatida vujudga keldi. Jorj Sora va Pol Sin'yak rangshunoslik va optikadagi eng ilg'or ilmiy kashfiyotlarni san'at bilan uyg'unlashtirib, butunlay yangi badiiy tilni yaratdilar. Bu tilning asosiy prinsipi – palitrada aralashtirilmagan toza ranglarni kichik nuqtalar shaklida qo'llash va ularning tomoshabin ko'zida optik

aralashishiga erishish edi. Puantilizm qisqa muddat faol bo'lganiga qaramay, uning ta'siri juda keng va uzoq muddatli bo'ldi. U fovizm, post-impressionizm, Op-Art kabi yo'nalishlarning shakllanishiga zamin yaratdi, hatto zamonaviy raqamli tasvir texnologiyalarining badiiy kashshofi sifatida qaralishi mumkin. Bugungi kunda yangi avlod rassomlari Puantilizm texnikasini qayta talqin etib, undan o'zlarining zamonaviy g'oyalarini – tarix, xotira, shaxsiyat va atrof-muhit muammolarini ifodalashda foydalanmoqdalar.

Puantilizm san'atga ranglarning ilmiy tahlilini va optik effektlarni olib kirdi. Uning merosi shuni ko'rsatadiki, san'at va fan o'rtasidagi chegaralar ko'pincha shartli va ularning o'zaro ta'siri eng kutilmagan va samarali natijalarga olib kelishi mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Hakimov, A. (2010). G'arb san'ati tarixi. Toshkent: San'at akademiyasi nashriyoti.
2. Boxodirovna K. D., Bunyodovna B. T. PUANTILIZM VA ABSTRAKTSIYA USLUBLARIDA" BAHOR IFORI" MAVZUSI //MASTERS. – 2025. – T. 3. – №. 2. – С. 142-146.
3. Qodirov, B. (2015). Rangshunoslik asoslari. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
4. Bohodirovna, Karshiboyeva Dilafruz. "TASVIRIY SAN'AT VA FALSAFA O'RTASIDAGI O'ZARO BOG'LIQLIK HAMDA ULARDAGI ESTETIK TUSHUNCHALARNING INSONIYAT MADANIYATIGA TA'SIRI." *Научный Фокус* 2.19 (2024): 356-358.
5. Karshiboyeva Dilafruz Boxodirovna. (2026). The Role Of Composition Laws In Developing Students' Artistic Thinking In Fine Art Education. *Stanford Database Library of International Journal of Pedagogics*, 6(02), 133–138. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume06Issue02-33>
6. To'laganov, A. (2018). XIX asr Fransiya rangtasviri. Toshkent: Fan va texnologiya.
7. Karimov, R. (2020). "Zamonaviy tasviriy san'atda ranglar psixologiyasi". *San'atshunoslik jurnali*, 3(2), 45-52.
8. Nazarov, S. (2021). Jahon san'at maktablari: impressionizmdan post-modernizmga. Toshkent: O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti nashriyoti.
9. Karshiboeva D.B. THE ROLE OF COMPOSITION IN ACTIVATION OF CREATIVE ABILITIES // Экономика и социум. 2025. №3-1 (130). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/the-role-of-composition-in-activation-of-creative-abilities> (дата обращения: 24.04.2026).
10. Karshiboeva D.B. THE IMPORTANCE OF INNOVATIVE METHODS IN TEACHING COMPOSITION // Экономика и социум. 2025. №3-1 (130). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/the-importance-of-innovative-methods-in-teaching-composition> (дата обращения: 24.04.2026).